

ВПЛИВ СПОСОБІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИТЯЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ

Ірина Луценко

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Анотація:

У статті розкрито сутність понять «активність», «творча активність», «активація» та «активізація». Як вияв творчої активності, автор розглядає взаємодію проявів таких базових якостей особистості дошкільника, як креативність, ініціативність, самостійність. З'ясовано також особливості способів безпосереднього (прямого) й опосередкованого (непрямого) керування різними видами специфічної дитячої діяльності: ігрової, навчально-пізнавальної, художньої, комунікативно-мовленнєвої, рухової, трудової. Показано вплив організованого та самостійного типів діяльності на розвиток творчої активності дітей.

Ключові слова:

активність; творча активність; активація; активізація; креативність; ініціативність; самостійність; організація діяльності.

Анотация:

Луценко Ирина. Влияние способов организации детской деятельности на развитие творческой активности детей. В статье раскрыта сущность понятий «активность», «творческая активность», «активация» и «активизация». Как проявление творческой активности, автор рассматривает взаимодействие проявлений таких базовых качеств личности дошкольника, как креативность, инициативность, самостоятельность. Определены также особенности способов непосредственного (прямого) и опосредованного (косвенного) руководства различными видами специфической детской деятельности: игровой, учебно-познавательной, художественной, коммуникативно-речевой, двигательной, трудовой. Показано влияние организованного и самостоятельного типов деятельности на развитие творческой активности детей.

Ключевые слова:

активность; творческая активность; активация; активизация; креативность; инициативность; самостоятельность; организация деятельности.

Resume:

Lutsenko Iryna. Influence of ways of organizing children's activities on the development of children's creative activity.

The article reveals the essence of the concepts of "activity", "creative activity", "activation" and "activization". As an expression of creative activity, the author examines the interaction between manifestations of such basic preschooler's personality traits as creativity, initiative, and independence. The article also details the features of the methods of immediate (direct) and mediated (indirect) management of different types of the specific children's activities: game, educational, artistic, communicative-and-speech, physical, and labour. It shows the influence of organized and independent types of activity on the development of creative activity of children.

Key words:

activity; creative activity; activation; activization; creativity; initiative; independence; organization of activities.

Постановка проблеми. Формування бази особистісної культури дитини, її активної життєдіяльності – пріоритетне завдання освітньої лінії «Особистість дитини», яка посідає перше місце у структурі інваріативної складової Базового компонента дошкільної освіти [2]. Однак завдання формування активності як властивості особистості дитини, її життєдіяльності визначено й в інших освітніх лініях. Так, одним із результатів роботи за освітньою лінією «Дитина у світі культури» є прояв дитиною художньої активності; освітньої лінії «Гра дитини» – активне відтворення дитиною життєвих вражень; освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» – прояв пізнавальної активності [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дошкільній педагогіці та дитячій психології найбільш дослідженими є такі види активності дитини-дошкільника, як пізнавальна (О. Брежнева, Д. Годовикова, О. Запорожець, О. Кононко, М. Лісіна, С. Ладивір, Г. Люблінська, Б. Мухацька, Л. Павлова, Л. Проколієнко, О. Проскура, В. Суржанська, К. Щербаківа) і мовленнєва (А. Богуш). Вивчення особливостей розвитку творчої активності в дітей дошкільного віку як властивості особистості, що виявляється в різноманітних видах діяльності (комунікативно-мовленнєвій, ігровій, продуктивній, навчально-пізнавальній), впливу способів організації дитячої

діяльності на розвиток цієї ознаки не було предметом спеціального дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття сутності понять «активність», «творча активність» і виявлення можливостей для розвитку творчої активності в різних видах дитячої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як категорія філософії, «активність» є ширшим поняттям, ніж «діяльність» і охоплює будь-яку взаємодію людини зі світом. Із погляду психології, «активність» – це загальнонаукова категорія; як похідне, часткове розглядається поняття «активність особистості». Становлення теорії активності пов'язано з працями Н. Бернштейна й введенням ним у науковий обіг принципу активності, який проголошував визначальну роль внутрішньої програми в актах життєдіяльності організму.

Наукові засади розроблення категорії активності ґрунтуються на ідеях і працях О. Асмолова, Л. Брушлинського, Л. Виготського, Н. Лейтеса, О. Леонтєва, А. Петровського, В. Петровського, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе, М. Ярошевського. Так, «теорія установки» Д. Узнадзе містить вказівку на залежність характеру активності суб'єкта від наявності в нього установки, хоча питання про породження самої установки не розкрито повною мірою. Конструктивним внеском у розроблення проблеми

активності стали теоретичні погляди С. Рубінштейна щодо вияву ефективності зовнішніх впливів шляхом їх опосередкування внутрішніми умовами. Отже, було визначено зв'язок активності зі спрямованістю особистості, розроблено ідею щодо пасивно-активного характеру потреб людини.

Розглядаючи співвідношення внутрішнього й зовнішнього, О. Леонт'єв запропонував, власне, формулу активності: внутрішнє (суб'єкт), впливаючи через зовнішнє, змінює цим себе самого. На думку Н. Лейтеса, психічна активність є мірою взаємодії суб'єкта з навколишньою дійсністю як у формі внутрішніх процесів, так і зовнішніх проявів.

Категорія «діяльність» визначається як застосування своєї праці до чого-небудь; як робота, заняття, активність, діяння. У психологічних словниках діяльність тлумачиться як активна взаємодія з навколишньою дійсністю, у процесі якої суб'єкт цілеспрямовано впливає на об'єкт і задовольняє в такий спосіб свої потреби. Мистецтво побудови діяльності, на думку вчених (А. Петровський, М. Ярошевський), визначається передусім здатністю подумки йти від кінцевих до першорядних цілей, а в діях – у зворотному напрямі – від першорядних, далі через ланцюг проміжних до дій, спрямованих на досягнення кінцевої мети [8]. Діяльність, унаслідок якої не було досягнуто поставленої мети, не може розглядатися як активність.

Спираючись на вчення О. Леонт'єва про предметну діяльність, учені виокремлюють пластичний прошарок руху (активність) як сукупність предметно-неоформлених моментів, що втілюються у форму нових установок. Отже, активність визначається як «субстанція діяльності»: вона є висхідною, а діяльність розглядається як форма матеріалізації активності [8]. Проявляючись як діяльнісний стан суб'єкта, детермінований внутрішньо (його ставленням до світу), активність виступає вищою формою розвитку діяльності [9].

К. Абульханова-Славська підкреслює, що через посередництво активності людина розв'язує питання про узгодженість, співвіднесеність об'єктивних і суб'єктивних чинників діяльності, що дає змогу мобілізувати й реалізувати активність ситуативно, у потрібний момент часу [1]. Уявлення про активність як форму діяльності дає можливість твердити, що для активності мають бути характерними основні складники діяльності: цілеспрямованість, мотивація, способи та прийоми діяльності, усвідомленість, емоції.

Отже, у структурі активності виокремлюється мотиваційна, цільова та інструментальна основи. Мотиви інформують про те, що є джерелом активності суб'єкта, які зміни з ним мають відбутися. Цілі об'єктивні за змістом і суб'єктивні за формою. Вони орієнтовані назовні й завжди усвідомлюються. Цілі втілюються в продукт активності: визначають, що має бути здійснено

заради реалізації мотивів суб'єкта. Насамперед визначаються кінцеві цілі, а наприкінці ті, які мають бути досягнуті найпершими.

Проте активність вирізняється певними особливостями. На думку вчених (К. Абульханова-Славська, В. Кругликов, В. Петровський), до них належать: інтенсифікація основних характеристик діяльності, ініціативність, ситуативність [1; 8]. Однак важливо, щоб інтенсифікація як посилення, збільшення напруженості стосувалася всіх характеристик діяльності. Так, якщо інтенсифікація стосується лише інструментального, виконавського компонента, то це призводить до перенапруження сил, і така активність не є оптимальною. Для того, щоб активність була оптимальною, необхідно підсилити усвідомленість, суб'єктність, особистісну значущість діяльності, її емоційний компонент, досягти вищого рівня мотивації, оволодіти способами та прийомами діяльності.

Під поняттям «творча активність» розуміється тип активної людської діяльності в галузях створення нових знань або в галузях застосування нових знань [11]. У педагогічному енциклопедичному словнику творча активність тлумачиться як властивість особистості, яка проявляється в діяльності й спілкуванні як оригінальність, нестандартність, здатність до творчості, новизни. Творча активність – це здатність особистості ініціативно й самостійно знаходити «зони пошуку», ставити завдання, виділяти принципи, на яких базуються ті чи інші конструкції, явища, дії, переносити знання, навички й уміння з однієї галузі в іншу [3]. Розглянемо найважливіші ознаки творчої активності.

Здатність до творчості визначається у лексикографічних джерелах як креативність і може виступати самостійним чинником, незалежним від інтелекту. За А. Маслоу, креативність – це творча спрямованість, властива кожній людині. Критеріями креативності є сприйнятливість, гнучкість, оригінальність.

Отже, креативність – це творчий потенціал індивіда, його здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми. Креативного індивіда зазвичай відрізняє інтерес і підвищена чутливість до всього складного, незвичного, відкритість до нового досвіду, уміння бачити проблему в тому, що іншим здається тривіальним і зрозумілим, самостійність поглядів і оцінок, невідкорення стереотипам, відкритість до різних ідей, а також здатність дивуватися й захоплюватися [5, с. 432].

Критеріями прояву креативності в дошкільника є: чутливість до проблем, відкритість новим ідеям; схильність руйнувати чи змінювати стереотипи, відмовлятися від шаблонів; швидкість аналогій, протиставлень, асоціацій; уміння підійти до проблеми з різних поглядів; уміння продукувати нові ідеї; пошуково-перетворювальне ставлення до дійсності; здатність прогнозувати, передбачати,

висувати гіпотези, робити припущення тощо [7, с. 75].

Ініціативність, яка розуміється як здатність висувати нові ідеї, пропозиції, вміння самостійно розпочинати справу, заповзятість, енергійність є інтегрованим показником співвіднесеності вольових, творчих, психофізіологічних особливостей особистості й опанування діяльністю, здійснення її відповідно до поставлених вимог. Ініціативність є виявом суб'єктності в процесі виконання діяльності, її прояв вказує на етап становлення виконавця як суб'єкта своєї діяльності.

С. Гончаренко визначає самостійність як одну з властивостей особистості, вияв якої пов'язаний із сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; її ставленням до процесу діяльності, її результатів і умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, які складаються в процесі діяльності [4, с. 297]. У сукупності з іншими, самостійність є показником оцінювання діяльності за критерієм «активність», оскільки саме цей показник виявляє високий рівень опанування діяльністю і якісно характеризує її виконання як на внутрішньому, особистісному, так і на зовнішньому, функціональному рівнях.

Отже, критеріями вияву творчої активності є креативність, самостійність та ініціативність, які визначено і як базові якості особистості дошкільника [2].

Розгляд питання організації дитячої діяльності через призму категорії «творча активність» визначає необхідність забезпечення її продуктивності, оскільки, на думку О. Кононко, результатом будь-якої творчої діяльності є її продукти (вироби, дії, рухи, малюнки, вірші, розповіді, висловлювання та ін.), тобто те, що характеризує і виражає креативну особистість, допомагає іншим сприйняти та зрозуміти суб'єкта творчості. Досягти результативності дитячої діяльності можна шляхом підсилення їхньої активності, що передбачає створення умов для прояву креативності, самостійності та ініціативності, удосконалення форм і способів організації дитячої діяльності, психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини.

Це визначає необхідність розглянути такі похідні від основної категорії поняття, як «активація» та «активізація». У словниках «активація» визначається як нейрофізіологічний і психічний процес підсилення активності організму й розглядається як змінна величина, що залежить від внутрішніх і зовнішніх факторів, які виступають у процесі взаємодії організму з навколишнім середовищем [4, с. 21]. Отже, активізація діяльності у процесі навчання й організації, її самостійне виконання, забезпечення її підсилення потребує одночасного «запуску», задіяння внутрішніх (мотиваційних, когнітивних) і діяльнісних (зовнішніх) структур, що забезпечується системою мотиваційно-емоційних, навчально-пізнавальних, організаційно-методичних заходів.

«Активізація» тлумачиться як удосконалення методів і організаційних форм навчально-виховного процесу, що забезпечує активну й самостійну практичну діяльність [4, с. 21]. Отже, активізація процесів організації дитячої діяльності потребує розроблення системи організаційно-методичних заходів, форм, методів і творчих завдань.

Дитяча життєдіяльність передбачає педагогічно виважене поєднання організованого та самостійного типів діяльності дошкільників. Організований тип діяльності здійснюється під безпосереднім керівництвом педагога, який заздалегідь продумує мету, час, місце, умови, хід проведення тієї чи іншої форми роботи, необхідний для неї матеріал, обладнання, її зв'язок з іншими формами організації життєдіяльності, а також передбачає можливі дії дітей, шляхи впливу на них та очікувані результати. За його участі дошкільники залучаються до різноманітних видів специфічної дитячої діяльності: ігрової, навчально-пізнавальної, художньої, комунікативно-мовленнєвої, рухової, трудової [10]. Специфіка кожного виду дитячої діяльності визначає оптимальні способи її організації. Наприклад, у процесі організації рухової діяльності виділяють фронтальний, груповий, індивідуальний, поточний способи тощо; трудової – доручення, чергування, колективну працю.

Організована дитяча діяльність сприяє започаткуванню таких якостей особистості дитини, як: організованість, відповідальність, працелюбність, самовладання, спостережливність, креативність і виступає основою для розгортання на належному змістовому та організаційному рівнях дитячої діяльності самостійного, вільного типу. Наприклад, розгортання самостійних ігор передують організована ігрова діяльність дітей. Завдяки педагогу, який скеровує дії дітей, поданим зразкам ігрових дій і налагодженню партнерських відносин з усіма учасниками гри, у дитини поступово формується той ігровий досвід і арсенал засобів його застосування, які згодом дадуть змогу грати автономно, керуючись власними бажаннями, ініціативами, внутрішніми спонуканнями, симпатіями, творчими задумами, прийомами соціальної взаємодії з однолітками [10].

Самостійний, вільний тип діяльності – це специфічний спосіб організації життєдіяльності дітей, що розгортається в час, вільний від організованих форм освітньої роботи, як правило, з ініціативи та за бажанням дітей. У діяльності такого типу діти самі визначають мету, завдання, засоби та план втілення свого задуму, виявляють самоконтроль, самоаналіз і самооцінку при його виконанні. Необхідність діяльності самостійного типу зумовлюється природною потребою дошкільника в інтимізації буття, у можливості не тільки усамітнюватися, а й мати час, який можна використати на власний розсуд, залишившись без прямого контролю з боку дорослого, а також самостійно закрити вже набутий досвід,

проявити чи певною мірою перевірити рівень своєї компетентності й самоутвердитися.

Самостійна діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі носить як індивідуальний, так і груповий (колективний) характер, коли дитина сама реалізує власний інтерес, задум в обраному виді діяльності або об'єднується з іншими дітьми за спільністю бажань, намірів, планів, уподобань та за взаємними симпатіями. За типом самостійної, вільної діяльності можуть розгортатися різні види специфічної дитячої діяльності: ігрова, пізнавальна, трудова, художня (образотворча, музична, музично-ритмічна, театралізована, художньо-мовленнева), комунікативно-мовленнева, рухова тощо; така діяльність нерідко має синтетичний характер. Змістовна самоорганізована вільна діяльність налагоджується поступово, із дорослішанням дітей і набуттям ними досвіду у володінні певним видом діяльності, а також життєвої компетентності [10].

Здійснюючи безпосереднє керівництво вільною діяльністю, не варто надмірно опікувати дітей, часто втручатися в їхні дії та постійно корегувати стосунки. Натомість слід надавати дошкільникам більше самостійності, можливості виявляти власну активність і креативність, не пригнічуючи їхньої ініціативи. Кожному педагогу важливо усвідомити, що «рушієм розвитку була, є і буде самоактивність дошкільника, творчий, а не репродуктивний її характер» (О. Кононко).

Так, для розвитку такої якості, як креативність, організація дитячої діяльності має, на переконання О. Кононко, сприяти виникненню в дитини відчуття неясності чогось (поява проблеми); ряду запитань до дорослого, однолітків, самої себе; виділенню значущих для успішного розв'язання проблеми елементів, диференціації головного та другорядного; усвідомленню проблеми; формулюванню гіпотези; виникненню стану пошуку й знаходженню рішення [5, с. 5].

Зауважимо, що вільна діяльність дітей не повинна бути самоплинною. Вихователі мають обов'язково організовувати її – упорядковуючи й оптимізуючи процеси перебігу діяльності, використовуючи способи, що відповідають віку та індивідуальним можливостям дітей. У ранньому та молодшому дошкільному віці повинно домінувати безпосереднє (пряме) керування самостійною дитячою діяльністю. Воно спрямоване на те, щоб допомогти дітям обрати близький до їхніх уподобань, співзвучний із настроєм і конкретною ситуацією вид діяльності, визначитися з конкретним її змістом; допомогти порадами, підказками вибрати зручне для самостійних занять місце, необхідні атрибути, іграшки, приладдя, обладнання з урахуванням бажань, інтересів, запобігти виникненню конфліктів; при потребі націлити дітей на раціональні способи дій, зручний порядок виконання наміченого завдання або творчого задуму; посприяти об'єднанню дітей для спільної діяльності, якщо їхні бажання збігаються або, навпаки, розвести їхню діяльність у просторі й часі при потенційній можливості виникнення

конфліктної ситуації; вносити періодичні зміни до змісту обраної діяльності, варіювати способи виконання; спрямовувати дітей на об'єктивну самооцінку й визначення перспективи продовження обраної справи в інший час; забезпечити оптимальні фізичні та психічні навантаження на дітей, чергування навантажень і відпочинку, мотивувати вчасну зміну статичних положень і динамічних занять, видів діяльності тощо. У старшому дошкільному віці прийоми прямого керування застосовуються менше й переважає опосередковане керування [10].

Непряме (опосередковане) керування дитячою самостійною діяльністю з боку вихователя відбувається поза часовими межами її перебігу через ряд чинників, що створюють умови для появи й подальшого якісного розгортання процесу цієї діяльності, а саме: систематична робота зі створення достатнього запасу вражень про довкілля, знань, умінь, навичок, ставлень до навколишнього й до самих себе, формування життєвого досвіду в процесі організації життєдіяльності в дошкільному закладі, удома та за їх межами; створення розвивального природного й предметно-ігрового середовища, яке б спонукало до самостійних занять різними видами діяльності, приваблювало й зацікавлювало, давало поштовх дитячій уяві та фантазії; організація навколо дитини соціального простору, насиченого домірними віку контактами з однолітками, молодшими та старшими за віком дітьми, рідними й близькими, а також сторонніми дорослими людьми; охорона й плекання внутрішнього світу кожної дитини та визнання її права вважати своєю певну частину довкілля; періодична зміна розвивального середовища шляхом внесення до нього нових компонентів (наприклад, іграшок, обладнання, рослин, організації нових знайомств) і його переобладнання; раціональне розміщення різних компонентів цього середовища у фізичному просторі, яке б не лише спонукало до вільного вибору виду діяльності й задовольняло потреби різних дітей у проявах різних видів активності, а й уможливило інтимізацію дитячого буття. При цьому від педагога вимагається особлива уважність та спостережливість, щоб вчасно виявити та сприяти розвитку в процесі самостійної діяльності дітей креативності, ініціативності й самостійності, як базових якостей особистості.

Наголосимо, що у світлі сучасного особистісно орієнтованого підходу, організація дитячої діяльності має здійснюватися на засадах партнерства, співробітництва педагога з колективом, підгрупою та окремою дитиною, дітей одне з одним з урахуванням їхніх вікових, індивідуальних можливостей і потреб розвитку.

Висновки. Отже, проведене дослідження дало змогу дійти висновку про те, що розвиток творчої активності, яка притаманна особистості й водночас ґрунтується на таких її якостях, як креативність, ініціативність, самостійність, відбувається в різних видах і типах дитячої діяльності. Найбільш сприятливою для формування цих якостей і

розвитку творчої активності дітей є вільна, нерегламентована діяльність. Тому перспективу подальшої роботи в цьому напрямі вбачаємо у

вивченні способів організації різних видів ініціативної дитячої діяльності.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. Диалектика человеческой жизни / К. Абульханова-Славская. – М., 1997. – 140 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19.
3. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) / В. С. Безрукова. Екатеринбург, 2000.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України / Головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
6. Кононко О. Л. Дитяча креативність крізь призму Базової програми «Я у Світі» / Олена Леонтіївна Кононко // Дошкільне виховання. – 2008. – № 7. – С. 3–7.
7. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко [та ін.]. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
8. Петровский А. В. Категория деятельности. Активность как «субстанция» деятельности [Электронный ресурс] / А. В. Петровский, М. Я. Ярошевский – Режим доступа : psylib.org.ua/books/petya01/txt10.htm.
9. Петровский А. В. Возрастная и педагогическая психология / А. В. Петровский. – М. : Просвещение, 1979. – 261 с.
10. Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі [Лист Міністерства освіти і науки України, Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 26 липня 2010 року № 1.4/18-3082] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kadrovik01.com.ua/regulations/2340/2585/2591/294053/>.
11. Толковый словарь Инновационная деятельность. Термины инновационного менеджмента и смежных областей (от А до Я) / В. И. Суслов. – 2-е изд., доп. – Новосибирск : Сибирское научное издательство, 2008.

Рецензент: Москальова Л.Ю.. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Луценко Ірина Олексіївна

sofiras@ukr.net

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова

вул. Пирогова, 9, м. Київ,

01030, Україна

doi:10.7905/нвмдпу.v0i14.1053

Матеріал надійшов до редакції 21.03.2015 р.

Подано до друку 10.04.2015 р.

References

1. Abulkhanova-Slavskaya, K. (1997). *Dialectics of human life*. Moscow. [in Russian].
2. The basic component of pre-school education (2012). *Pre-school education*. 7. 4–19. [in Ukrainian].
3. Bezrukova, V. S. (2000). *Fundamentals of spiritual culture (Encyclopedic Dictionary of the Teacher)*. Yekaterinburg. [in Russian].
4. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. Kyiv. Lybid, 376 p. [in Ukrainian].
5. Encyclopedia of Education (2008). *Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*. Kyiv: V.G. Kremen'.
6. Kononko, O. L. (2008). Children's creativity through the prism of the Basic program "I am in the world". *Pre-school education*, 7, 3-7. [in Ukrainian].
7. Kononko, O. L., Plokhii, Z. P., Honcharenko, A. M. (2009). *Methodological aspects of the Basic program of preschool child's development "I am in the world"*. Kyiv: Svitych, 208 p. [in Ukrainian].
8. Petrovskii, A. V., Yaroshevskii, M. Ya. Category of Activity. Activities as a "substance" of activity. Retrieved from: psylib.org.ua/books/petya01/txt10.htm. [in Russian].
9. Petrovskii, A. V. (1979). *Age and pedagogical psychology*. Moscow: Prosveshchenie, 261. [in Russian].
10. *About organized and independent activity of children in preschool educational institution* [the Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Institute of Innovative Technologies and Education Content of 26 July 2010 No. 1.4/18-3082]. Retrieved from: <http://kadrovik01.com.ua/regulations/2340/2585/2591/294053/>. [in Ukrainian].
11. Suslov, V. I. (2008). *Dictionary of Innovation Activity. Terms of innovation management and related areas (A to Z)*, 2nd ed. Novosibirsk: Siberian scientific publishing. [in Russian].